

До разової спеціалізованої вченої ради,
Донецького державного університету внутрішніх справ

ВІДГУК

опонента - доктора юридичних наук, професора Юзікової Наталії Семенівни
на дисертацію Яковлевої Тетяни Костянтинівни на тему «Кримінологічна
характеристика та запобігання ухиленню від сплати аліментів на утримання
дітей»

подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 Право

Вивчення змісту дисертації та наукових публікацій за темою дисертації
Т.К. Яковлевої, дає підстави стверджувати про актуальність виконаного
дослідження, достатній правовий аналіз з питань теми, обґрунтованість
наукових положень, висновків і рекомендацій щодо розв'язання комплексної
науково-прикладної проблеми запобігання ухиленню від сплати аліментів на
утримання дітей.

У дисертації на достатньому науковому рівні проаналізовані теоретичні
питання ухилення від сплати аліментів на утримання дитини та формування
національного підходу щодо удосконалення законодавства та відповідної
правозастосовної практики розроблення сукупності заходів та засобів
запобігання ухиленню від сплати аліментів на утримання дитини в Україні.

Невиконання аліментних зобов'язань детермінує правові та соціальні
наслідки як для боржника, так і для його дітей. Це не лише правова проблема,
що призводить до застосування санкційних заходів юридичної
відповідальності, але й соціальна проблема, що шкодить стосункам з дітьми,
репутації та можливостям працевлаштування. Ухилення від сплати аліментних
зобов'язань позбавляє дітей належного матеріального забезпечення та опіки,
негативно впливаючи на їхнє життя та майбутнє.

Актуальність теми дослідження. Останнім часом зростає кількість

дітей, які проживають у неповній родині, що призводить до занепаду соціального інституту сім'ї, моральних цінностей, на яких ґрунтуються сімейні відносини. Важливо зазначити, що ухилення від сплати аліментів - це не лише проблема неплатників, а й проблема всього суспільства. Тому, держава повинна вживати заходів для посилення відповідальності за несплату аліментів, а також для допомоги дітям, залишились без належної допомоги і підтримки. Аліментне утримання – це не просто гроші, це прояв батьківської любові, турботи та відповідальності.

Ухилення від сплати аліментів негативно впливає на життя дітей, позбавляючи їх належного матеріального забезпечення та опіки. Це призводить до соціальних проблем, таких як бідність, дитяча безпритульність, ювенальна злочинність. Ця проблема набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану в Україні, який спричинив низку негативних наслідків, що впливають на сімейні стосунки та спроможність сплачувати аліменти

Враховуючи всі ці фактори, дослідження теми «Кримінологічна характеристика та запобігання ухиленню від сплати аліментів на утримання дітей» в сучасних складних умовах стає не лише теоретично важливим, але й має практичне значення для розробки дієвих механізмів захисту прав дітей та посилення відповідальності за невиконання аліментних зобов'язань

Ступінь обґрунтованості й достовірність основних наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. Отримані, обґрунтовані та презентовані в дисертації наукові положення, висновки і практичні рекомендації є логічними і послідовними. Обґрунтованість представлених наукових положень базується на аналізі вітчизняних нормативно-правових документів, міжнародних документів, офіційних статистичних даних уповноважених державних органів влади.

Тема дисертаційної роботи є актуальною та практично значущою, що, зокрема, підтверджується зв'язком з науковими програмами, планами, темами, а саме дисертацію виконано відповідно до відповідно до Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки, затвердженої Указом Президента

України № 119/2021 від 24 березня 2021 року, Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 р. № 453, Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р., Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 року №695.

Також робота пов'язана з науково-дослідною темою Донецького юридичного інституту МВС України «Протидія кримінальним правопорушенням на території проведення ООС (Операції об'єднаних сил)» на 2020-2024 рр. (номер державної реєстрації 0120U105580), у межах якої авторкою здійснено розробку теоретичних, організаційних, практичних положень та механізмів запобігання ухиленню від сплати аліментів на утримання дітей.

Зміст дисертаційного дослідження та опубліковані наукові праці дають підстави стверджувати, що мета та завдання дослідження вирішені в повному обсязі та корелюються із науковими результатами і висновками. Об'єктом дослідження стали суспільні відносини, пов'язані із запобіганням кримінальним правопорушенням проти сім'ї. Предметом дослідження визначено кримінологічна характеристика та запобігання ухиленню від сплати аліментів на утримання дітей. Головний здобуток Т.К. Яковлевої полягає у здійсненні комплексної кримінологічної характеристики ухилення від сплати аліментів на утримання дитини, уточнення факторів і загальних тенденцій цього кримінального правопорушення, а також розробка на цій основі науково обґрунтованих практичних рекомендацій для вдосконалення чинного кримінального законодавства України та створення комплексу заходів і засобів запобігання ухиленню від сплати аліментів на утримання дитини в Україні.

На досягнення мети дисертаційної роботи авторкою було визначено та послідовно виконано завдання, які логічно сформульовані та відповідають меті дослідження.

Сформульовані у дисертаційній роботі наукові положення, висновки та рекомендації базуються на теоретико-методологічних засадах кримінологічної науки, узагальненні існуючих ідей та поглядів сучасних вітчизняних і зарубіжних науковців, використанні комплексу загальнонаукових і спеціальних методів. Наукові положення, висновки і рекомендації дисертації є теоретично та практично обґрунтованими. Це підтверджується достатньою кількістю (182 джерела) опрацьованих Яковлевою Т.К. наукових праць зарубіжних та вітчизняних дослідників з різних галузей. У цілому наукові результати, отримані в дисертації, є достовірними, науково обґрунтованими та аргументованими. Вони базуються на детальному аналізі теоретичних досліджень та практичних напрацювань.

Наукове значення дисертації, достовірність і новизна наукових положень підтверджуються теоретичною обґрунтованістю вихідних позицій дослідження, апробацією результатів під час проведення науково- комунікативних заходів.

До найбільш вагомих результатів, що відображають наукову новизну дослідження, належать наступні положення: *вперше*: унормовано загальні кримінологічні тенденції щодо кількісно-якісних показників кримінальних правопорушень, передбачених ст. 164 КК України; диференційовано морально-психологічні ознаки особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення, передбачене ст. 164 КК України; доведено доцільність уточнення меж покарання за вчинення ухилення від сплати аліментів на утримання дітей.

Низку положень авторкою було *удосконалено*, зокрема: доктринальні підходи до факторів соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за ухилення від сплати аліментів на утримання дітей; систему віктимологічних заходів спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 164 КК України; систематизація організаційно-правових заходів спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 164 КК України.

Завдяки проведеному Т.К. Яковлевою дослідженню *набули подальшого розвитку*: теоретичні підходи до визначення форм реалізації об'єктивної

сторони ухилення від сплати аліментів на утримання дітей; позиція, що ухилення від сплати аліментів на утримання дітей слід вважати діянням, яке може бути вчинене з прямим або непрямим умислом, причому непрямий умисел можливий у випадках відсутності вольової ознаки.

Новизною відрізняється запропонований авторський підхід до характеристики причин та умов злочинності у сфері аліментних зобов'язань, який авторка оцінює крізь формальний, матеріальний та юридичний критерії (С. 97-98) та запропонована диференціація причин та умов: а) психо-емоціональні та міжособистісні; б) корисливо-насильницькі; 3) соціально-економічні; 4) політичні; 5) правові (С. 99).

Значної уваги авторка приділяє питанням дотримання справедливого балансу між інтересами суспільства та інтересами боржника у процесі виконавчого провадження (С.175-178). Цей аналіз та дослідження інших питань становили підґрунтя формування індивідуально-профілактичних заходів запобігання ухиленню від сплати аліментів на утримання дітей.

У дисертації Яковлевої Т.К. містяться напрямки подальших наукових розвідок, постановка проблемних питань, котрі повинні бути згодом вирішені у теорії та практиці виконання аліментних зобов'язань

Повнота висвітлення результатів дослідження в опублікованих працях. Теоретичні положення і практичні рекомендації, що сформульовані в дисертаційній роботі, достатньою мірою відображені у 7 наукових публікаціях, серед яких 4 статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, 3 тези доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних заходах. Наведені праці мають значний внесок в розбудову кримінального права та кримінологічної науки.

Оцінка оформлення дисертації та академічної доброчесності авторки. Оформлення дисертації здійснено відповідно до чинних вимог Міністерства освіти і науки України. Зміст дисертаційної роботи логічний, виклад матеріалу послідовний і достатньою мірою розкритий. В дисертаційній роботі відсутні академічний плагіат, фальсифікації та фабрикації.

Практичне значення дисертаційної роботи. Окремі положення роботи Яковлевою Т.К. доведено до рівня практичних пропозицій. Викладені вище положення, висновки і рекомендації мають відповідне практичне значення, що полягає у можливості бути використаними: у *науково-дослідній сфері* – для подальшого розроблення теоретико-прикладних проблем запобігання кримінальним правопорушенням проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (акт впровадження у науково-дослідну діяльність Донецького державного університету внутрішніх справ від 19.04.2024); *правозастосовній діяльності* – для удосконалення нормативно-правових актів, підготовки методологічного та стратегічного забезпечення механізму запобігання кримінальним правопорушенням проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина; *освітньому процесі* – під час підготовки навчально-методичних комплексів з кримінології, кримінального права, а також проведення різних видів занять з відповідних дисциплін у системі підвищення кваліфікації працівників Національної поліції України (акт впровадження в освітній процес Донецького державного університету внутрішніх справ від 19.04.2024) та *законотворчій діяльності* – під час удосконалення законодавства щодо запобігання кримінальним правопорушенням проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

У цілому позитивно оцінюючи науковий рівень дисертаційної роботи Яковлевої Т.В., слід зазначити деякі дискусійні положення та зауваження:

1) у підрозділі 1.3 «Покарання за ухилення від сплати аліментів на утримання дітей», авторка зазначає, що політика пеналізації потребує чіткого, методологічного підходу до оцінки навколишньої кримінологічної ситуації та інструментарію, передбаченого законодавцем для реалізації завдання кримінально-правового та кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням (С.62). Ця позиція не викликає заперечень. Далі за текстом відсутня характеристика завдання кримінально-правового та кримінологічного

запобігання кримінальним правопорушенням. Тому, більш детальний перелік вказаних завдань бажано представити під час публічного захисту.

2) Надаючи характеристику призначеним обвинуваченим за ст. 164 КК України покарань, Яковлева Т.К. підсумовує, що судами віддається перевага призначенню обвинуваченим мінімально репресивного покарання у виді громадських робіт Водночас, фактична їх ефективність у більшості випадків залишається сумнівною (С. 70). З представленого у дисертації аналізу вироків видається незрозумілим і не обгрунтованим твердження про сумнівність доволі розповсюдженого виду покарання - громадські роботи. В той же час, авторка, зазначаючи корисливу мотивацію при вчиненні діянь, передбачених ст. 164 КК України, вказує на доцільність призначення таких видів покарань як штраф, громадські та виправні роботи, а також обмеження волі (С. 73). Спостерігається певна суперечність у оцінці такого виду покарання як громадські роботи. В авторській редакції ст. 164 КК України (С. 74), дисертантка такий вид покарання, як громадські роботи, не згадує, а характеризуючи новизну веде мову про доцільність уточнення меж покарання за вчинення ухилення від сплати аліментів на утримання дітей шляхом передбачення штрафу, громадських та виправних робіт. Роз'яснення щодо авторської позиції стосовно такого виду покарання, як громадські роботи, бажано дати під час публічного захисту.

3) Деякі положення дисертаційного дослідження Яковлевої Т.К. потребують доповнення, уточнення або додаткових коментарів.

А) Авторка зазначає, що ретроспективний аналіз стану та тенденцій злочинності з моменту прийняття чинного кримінального законодавства надає підставу для констатації, що всі наявні причини та умови інтенсифікації криміногенних загроз залишаються стабільними (С. 85-86). Далі за текстом не конкретизує які саме причини та умови інтенсифікації криміногенних загроз залишаються стабільними. Під час публічного захисту було б доцільно детальніше розкрити анонсовані причини та умови.

Б) Виходячи із аналізу судових вироків, а також кількісно-якісних

показників кримінальних правопорушень пов'язаних з ухиленням від сплати аліментів на утримання дітей, дисертантка приходить до висновку, що у найближчі роки кількість випадків вчинення вказаних правопорушень збільшиться, що може бути зумовлено таким фактором як відсутність сучасного та ефективного механізму впливу на осіб, які вчиняють такі суспільно небезпечні діяння (С. 88). *Слушина думка, тому бажано почути який саме ефективний механізму впливу на осіб, які ухиляються від виконання аліментних зобов'язавсь пропонує автор в умовах сьогодення.*

В) Представлена авторкою теза, що багато осіб, які ухиляються від сплати аліментів на утримання дітей мають низький рівень духовного розвитку, освіти та відносять до категорії незайнятого населення (С. 115) не містить належного обґрунтування і потребує відповідних пояснень у процесі публічного захисту.

Г) Серед організаційно-правових заходів загально-соціального запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 164 КК України, авторка пропонує підвищення якості та ефективності моніторингу законопроектів та забезпечення їх належної експертизи на предмет відповідності потребам держави та суспільства (С. 138). *Для результативності такої пропозиції доцільно більш змістовно охарактеризувати механізм реалізації та запропонувати детальний порядок практичного втілення цього заходу та на який орган можна покласти такі повноваження?*

4. Основою для створення типового портрету особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення ст. 164, 165 КК України виступають статистичні дані Офісу Генерального прокурора (С. 117-119, 123-124). Поряд з цим, для більш точної характеристики соціально-демографічних та кримінально-правових ознак особи доцільно було б дослідити дані Звітів про осіб притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання (форма № 6). Такі дані становлять підґрунтя для формування стратегій спеціально-кримінологічного та індивідуально-профілактичного запобігання ухилення від сплати аліментів. На мій погляд, враховуючи результати дослідження, **якість** роботи значно виграла, за умови

кримінологічного аналізу вказаних статистичних даних.

5. Серед індивідуально-профілактичних заходів запобігання ухиленню від сплати аліментів на утримання дітей, авторка, вважає доцільним забезпечення диференційованого покарання осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачене ст. 164 КК України (С. 177). Пропозиція є слушною та може бути реалізована у процесі правозастосування. Але за текстом відсутня характеристика диференціації покарання. Так, диференціація покарання є важливим принципом кримінального права України, який забезпечує справедливе та гуманне покарання за кримінальні правопорушення. Основними принципами диференціації покарання є: справедливість; гуманізм; індивідуалізація; виправлення та запобігання кримінальним правопорушенням. Процес забезпечення диференційованого покарання осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, досягається шляхом: застосування різних видів покарання (позбавлення волі, обмеження волі, штрафу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт); визначення мінімального та максимального розміру покарання; врахування обставин, що пом'якшують і обтяжують покарання; застосування заходів заохочення. Важливо зазначити, що питання диференціації покарання є досить складним і багатогранним. Існують різні думки щодо того, як саме слід диференціювати покарання, які види покарання слід використовувати та як враховувати різні обставини при призначенні покарання. Вважаю, що праця значно виграла б, якби авторка у процесі дослідження приділила увагу викладенню ключових питань забезпечення диференційованого покарання особам, які ухиляються від сплати аліментів на утримання дітей.

Вказані зауваження та рекомендації не знижують загальної наукової та практичної цінності роботи щодо запобігання ухиленню від сплати аліментів на утримання дитини в Україні і не впливають на позитивну оцінку дисертації Яковлевої Тетяни Костянтинівни.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Яковлевої Тетяни Костянтинівни на тему «Кримінологічна характеристика та запобігання ухиленню від сплати аліментів на утримання дітей» відповідає вимогам чинного Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії затвердженого постановою Кабінету Міністрів № 44 від 12.01.2022 р., а саме: є завершеною самостійною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати щодо запобігання ухиленню від сплати аліментів на утримання дитини в Україні, що розв'язують конкретну наукову проблему, а її авторка – **Яковлева Тетяна Костянтинівна** – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент:

Професор кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара,
доктор юридичних наук, професор

Наталія ЮЗІКОВА

Вчений секретар ДНУ

Тетяна ХОДАНЕН